

Orgány činné v trestním řízení obviněný, obhájce

Trestní právo v evropském prostředí 29. 3. 2021

Pojem subjektu trestního řízení

- Subjekty trestního řízení jsou ti činitelé (státní orgány, fyzické a právnické osoby), kteří mají a vykonávají **vlastním jménem** vliv na průběh řízení a kterým zákon dává k uskutečnění tohoto vlivu určitá procesní práva a povinnosti nebo určité procesní způsobilosti.
- Subjektem tak není **zástupce**, opatrovník atd., vykonává-li určitá práva jménem a na účet osoby, již zastupuje

Druhy subjektů v trestním řízení:

- **orgány činné v trestním řízení:**
- **osoba, proti níž se řízení vede** (podezřelý, obviněný, obžalovaný, **poškozený**)
- **zúčastněná osoba**
- **orgán sociálně-právní ochrany dětí v řízení proti mladistvým**
- **další osoby** jako např. obhájce, svědek, znalec, tlumočník, pokud uplatňují návrhy na odměnu advokáta, svědečné, znalečné nebo tlumočné, nebo jim je ukládána pořádkové sankce.

Strany trestního řízení

- strany trestního řízení - § 12 odst. 6 TŘ
 - ten, proti němuž se vede trestní řízení
 - zúčastněná osoba (§ 42 TŘ)
 - poškozený (§ 43 a násl. TŘ)
 - v řízení před soudem státní zástupce
 - osoba, na jejíž žádost či podnět se řízení vede či která podala opravný prostředek (např. ředitel věznice dle § 331 TŘ)
- strany mají vlastní zájem na výsledku řízení
 - tento zájem je zpravidla osobní (obviněný, poškozený), v případě státního zástupce jde o veřejný zájem

Orgány činné v trestním řízení - § 12 odst. 1 TŘ

- Policejní orgán
 - převážně v přípravném řízení
 - výjimečně i v řízení před soudem (§ 183 odst. 1 TŘ, § 62 odst. 1 věta čtvrtá TŘ, § 98 TŘ)
- Státní zástupce
 - „pán“ přípravného řízení, v řízení před soudem strana
- Soud
 - jen soud rozhoduje o vině a trestu
 - v přípravném řízení rozhoduje o některých úkonech
 - zpravidla tam, kde jde o zásah do základních lidských práv

Policejní orgán v trestním řízení

- **Policejní orgán** – orgán činný v trestním řízení - § 12 odst.1 TŘ označení nejen pro útvary **Policie** (§ 12 odst. 2 TŘ a § 161 odst. 2 TŘ), ale i další orgány, viz dále
- **Organizace a působnost policie** – zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů (ZoP), územní a celostátní útvary
- **Úkoly policie související s trestním řízením (ZoP):**
 - ochrana bezpečnosti osob a majetku,
 - boj proti terorismu,
 - odhalování trestných činů a zjišťování jejich pachatelů,
 - vedení vyšetřování o trestných činech
- **Úkony trestního řízení** koná PO zpravidla samostatně, ale **pod dozorem** státního zástupce (§ 157 odst. 2, §174 TŘ). – „prodloužená ruka státního zástupce.“

□ „Prověřování“ (§ 158 a násl. TŘ):

- šetření a opatření k odhalení skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a směřující ke zjištění jeho pachatele s cílem zjistit, zda je nutno zahájit trestní stíhání
- zahájení trestního stíhání nebo jiné opatření

□ Vyšetřování (§ 161 TŘ)

- především Služba kriminální policie a vyšetřování, ale i jiné útvary policie a GIBS (centralizované x regionální) **pozor na časté organizační změny**
- vyhledávání důkazů k objasnění všech základních skutečností důležitých pro posouzení případu, včetně osoby pachatele a následku trestného činu, s cílem přesvědčit se, zda je nutno podat obžalobu

Státní zástupce v trestním řízení

- Zák. č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů (ZSZ)

Orgán veřejné žaloby v trestním řízení – orgán činný v trestním řízení (§ 12 odst. 1 TŘ), který plní úkoly vyplývající především z trestního řádu, podílí se na prevenci kriminality a poskytování pomoci obětem trestných činů.

□ **Soustava státního zastupitelství:**

- Nejvyšší státní zastupitelství (Brno)
- Vrchní státní zastupitelství (Praha, Olomouc)
- Krajská státní zastupitelství (Praha, České Budějovice, Ústí nad Labem, Hradec Králové, Plzeň, Brno, Ostrava)
- Okresní státní zastupitelství
- pobočky

Státní zástupce v přípravném řízení

- **Úloha státního zástupce v přípravném řízení:**
 - orgán činný v trestním řízení
 - povinnost stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví
 - odpovídá za zákonnost průběhu přípravného řízení
 - výlučná oprávnění státního zástupce (návrhy, vyšetřování atd.)
 - vypracovává a podává obžalobu, návrh na potrestání, dohodu o vině a trestu, atd.
 - rozhoduje o některých institutech – spolupracující obviněný, odklony
 - **dozor státního zástupce v přípravném řízení - § 174 TŘ**

Státní zástupce v řízení před soudem

- **Úloha státního zástupce v řízení před soudem:**
 - postavení strany (na rozdíl od přípravného řízení)
 - povinnost účastnit se hlavního líčení
 - další oprávnění
 - materiální důkazní břemeno
 - právo podávat opravné prostředky (ve prospěch i v neprospěch)

Soud v trestním řízení

- Soustava soudů:
 - Nejvyšší soud (Brno)
 - Vrchní soudy (Praha, Olomouc)
 - Krajské soudy (Praha, České Budějovice, Ústí nad Labem, Hradec Králové, Plzeň, Brno, Ostrava)
 - Okresní soudy
 - Pobočky
- Soudy rozhodují o průlomu do základních práv a svobod, rozhodují o vině a trestu za trestné činy
- Zvláštní postavení – Ústavní soud

Obsazení soudních těles

- **Senát** v řízení před soudem prvního stupně
 - **předseda senátu + 2 přísedící** [§ 35 odst. 2, § 31 odst. 2 písm. a) zákona o soudech a soudcích]
- **Senát** v řízení o opravných prostředcích
 - **předseda senátu + 2 soudci** [§ 19 odst. 2, § 27, § 31 odst. 2 písm. b) ZSS]
 - výjimka – rozhodování velkého senátu (§ 19 odst. 3 ZSS) či stanovisko kolegia Nejvyššího soudu (§ 21 odst. 1 ZSS)
- **Samosoudce**
 - jen u okresního soudu v prvním stupni, jestliže **horní hranice trestní sazby nepřevyšuje 5 let**
 - vždy profesionální soudce, vykonává pravomoci předsedy I senátu i senátu „v jednom“

Věcná příslušnost soudů - § 16 a 17 TŘ

- Zásadně okresní soud
- Krajský soud jen:
 - je-li **dolní** hranice trestní sazby alespoň **5 let**
 - lze-li uložit výjimečný trest
 - taxativní výčet TČ v § 17 TŘ (zabití, obchodování s lidmi, spáchaných investičními nástroji přijatými k obchodování v obchodním systému + značná škoda či značný prospěch, porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže atd.
- V přípravném řízení vždy **okresní soud**
 - výjimka – o povolení nasazení agenta rozhoduje vždy vrchní soud (§ 158e odst. 4 TŘ)

Místní příslušnost soudů - § 18

- Soud, v jehož obvodu byl čin spáchán (*forum delicti commissi*)
- Nelze-li, pak soud, v jehož obvodě obviněný bydlí, zdržuje se či pracuje (*forum sitae*)
- Nelze-li, pak soud, v jehož obvodu vyšel čin najevo (*forum scientiae*)
- Vykonávací řízení – věcná i místní příslušnost - § 315 + zvláštní úprava (např. 320 odst. 2 TŘ)
- Mladiství - § 37 ZSM – priorita místa bydliště
- Právnícké osoby - § 29 ZTOPO

Vyloučení orgánů činných v trestním řízení

- **pochybnosti**, že nemůže nestranně rozhodovat:
 - pro poměr k projednávané věci, k osobám, jichž se daný úkon přímo dotýká, k jejich zástupcům či k jinému OČTŘ
 - (u soudce a přísedícího) pro předchozí činnost v dané věci, např. dříve v té věci působil jako obhájce, státní zástupce atd., rozhodoval o vazbě, vydal příkaz k domovní prohlídce atd.
- Úkony vyloučené osoby **nemohou být podkladem pro rozhodnutí ve věci**
- V prvním stupni rozhoduje **sám tento orgán**
 - proti jeho rozhodnutí je přípustná stížnost
- TŘ nepředepisuje žádný formální postup pro podání námítky podjatosti

Test nestrannosti (ESLP)

□ Subjektivní kritérium

- osobní přesvědčení či předpojatost
- **presumpce nestrannosti**, dokud není projeven opak (projev nepřátelství vůči účastníkovi úkonu, nevhodné komentáře, dávání najevo, že už se OČTŘ rozhodl atd.)

□ Objektivní kritérium

- bez ohledu na konkrétní chování, dána spíše předchozím procesním působením

□ Institucionální kritérium

- musí existovat dostatečná úprava vyloučení OČTŘ
- v TŘ zajištěno právem stížnosti a následkem nepoužitelnosti výsledků úkonu vyloučeného orgánu + možnost podat **ústavní stížnost**

Osoba, proti které se řízení vede

- subjekt hlavního trestně-procesního vztahu
- cílem je zjistit, je-li pachatelem
- v průběhu řízení různá označení, práva i povinnosti
 - strana trestního řízení, nosič důkazu, předmět výkonu rozhodnutí
- podezřelý, obviněný, obžalovaný, odsouzený
- + § 12 odst. 7 TR

Podezřelý

de lege lata

- kdo byl zadržen (§ 76 odst. 1 TŘ)
- proti komu bylo zahájeno zkrácené přípravné řízení a bylo mu již sděleno obvinění (§ 179b odst. 3 TŘ)

v kolokviálním významu

- osoba, kterou OČTŘ podezírají ze spáchání trestného činu a ještě vůči ní nezahájily trestní stíhání (§ 32 TŘ)
- může jich být i více (různé vyšetřovací verze)

Obviněný

- Proti komu bylo zahájeno trestní stíhání
 - § 32 ve spojení s § 160 odst. 1 TŘ
- Významný procesní mezník
 - doručením usnesení o zahájení trestního stíhání umožněna obhajoba jak formálně, tak materiálně
- Spoluobvinění
 - netvoří procesní společenství
 - každý má práva a povinnosti, jako kdyby byl stíhán samostatně

Obžalovaný

- Obviněný po nařízení hlavního líčení (§ 12 odst. 8 TŘ)
 - nikoliv po podání obžaloby
 - soud nemusí obžalobu přijmout (§ 181 odst. 1 TŘ, § 185 a násl. TŘ, § 314c TŘ)
- Nad rámec práv obviněného některá specifická práva v hlavním líčení
 - např. právo závěrečné řeči, posledního slova, vyjádřit se ke každému provedenému důkazu atd.

Odsouzený

- Ten, proti němuž byl vydán pravomocný odsuzující rozsudek
 - § 12 odst. 6 TŘ
 - povahu takového rozsudku má i trestní příkaz
- Tedy osoba, uznaná vinnou ze spáchání trestného činu
 - na druhu trestu nezáleží
- Nikoliv ten, jehož tr. stíhání bylo podmíněně zastaveno či jehož narovnání bylo schváleno

Práva osoby, proti níž se řízení vede

- Liší se podle formálního statusu
 - podezřelý v obecném slova smyslu pouze obecná práva; i zde se však uplatní *nemo tenetur*
 - podezřelý ve zkráceném přípravném řízení práva jako obviněný (§ 179b odst. 2 TŘ)
- V plném rozsahu po zahájení trestního stíhání
 - právo na obhajobu formální
 - právo na obhajobu materiální
 - vznikají i povinnosti – např. strpět případnou vazbu, strpět zajištění nároku poškozeného (§ 47 TŘ)

Právo obviněného na obhajobu materiální (§ 33)

- vyjádřit se** ke všem skutečnostem a důkazům
- nevypovídat a aktivně nepřispívat** ke svému usvědčení
- uvádět skutečnosti**
- navrhovat důkazy**
- činit návrhy, podávat žádosti**
- podávat opravné prostředky**
- radit se** se svým obhájcem
- nahlížet do spisu** a činit si z něj opisy a výpisy
- právo na **bezplatnou obhajobu** či na obhajobu za sníženou odměnu v odůvodněných případech

Právo obviněného na obhajobu materiální II (§ 33)

- být poučen** o svých právech a povinnostech
- mít umožněno **plné uplatnění svých práv** ze strany OČTŘ
- právo **na tlumočníka** (§ 28)
- právo být **informován** o tom, co je mu **kladeno za vinu** -> i ve zkráceném přípravném řízení (§ 179b odst. 3 TŘ)
- právo být informován o případné **změně právní kvalifikace** (§ 190 odst. 1 TŘ)
- být vyslýchán **za přítomnosti** svého **obhájce**
- je-li ve vazbě či VTOS, **mluvit s obhájcem o samotě**
- aby se jeho obhájce **účastnil i jiných úkonů přípravného řízení**
- účast samotného obviněného nemusí policejní orgán připustit

Spolupracující obviněný § 178a a násl. TŘ

- Podmínky
 - řízení o **zločinu**
 - oznámení skutečností, *způsobilých významně* přispět k objasnění trestné činnosti v souvislosti s **organizovanou zločineckou skupinou**
 - pravdivá výpověď v přípravném řízení i před soudem
 - plné doznání k činu
 - souhlas s označením
 - diskrece státního zástupce - nenárokovost
 - poučení, předchozí výslechy

Následky – upuštění od potrestání (§ 46 odst. 2 TZ)

Vyloučeno:

- spáchal závažnější čin, k jehož odhalení přispěl;
- byl návodcem či organizátorem takového činu;
- jeho čin měl za následek usmrcení či těžkou újmu na zdraví;
- jsou zde okolnosti pro mimořádné zvýšení trestu

I zde **nenárokovost**

- i při splnění podmínek státní zástupce nemusí navrhnout
- navrhne-li však, je soud návrhem vázán

Následky – snížení trestu odnětí svobody pod dolní hranici

- Snížení pod dolní hranici **bez omezení** (§ 58 odst. 4 TZ)
- Mírnější podmínky
 - i tam, kde by nebyly splněny předpoklady § 178a odst. 2 TŘ
- Ke statusu se nepřihlíží, poruší-li spolupracující obviněný podmínky
- Nejsou-li splněny podmínky § 178a TŘ, spolupráce je **polehčující okolností**
 - § 41 písm. m) TZ, příp. alespoň § 41 písm. l) TZ

Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3525/16

Obžalovaný je oprávněn – srovnatelně s postulátem znát aktuální právní kvalifikaci svého činu – průběžně znát zásadní právní názor soudu na svůj status spolupracujícího obviněného v případě, že by na jeho straně nastala (i potenciální) změna v plnění zákonných podmínek tohoto statusu. **V případě takové změny musí mít obžalovaný zachovánu možnost změnit svou procesní obranu.** Obviněný, resp. obžalovaný má totiž slovy zákona právo být „v každém období řízení vhodným způsobem a srozumitelně poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby“ (§ 2 odst. 13 trestního řádu).

„Spolupracující podezřelý“

- Zvláštní případ dočasného odložení tr. stíhání
- Omezený okruh trestných činů (§ 159c TŘ)
 - vybrané ekonomické trestné činy **korupční** povahy
- Podmínky:
 - podezřelý byl o úplatek **požádán**;
 - bezodkladně a **dobrovolně** to nahlásil OČTŘ;
 - zavázal se o tom podat úplnou a pravdivou výpověď
 - nešlo o korupční trestný čin ve vztahu k cizině
- Splní-li podmínky – státní zástupce rozhodne **o nestíhání**

Instituty *favor defensionis*

- Procesní zvýhodnění obhajoby oproti veřejné žalobě
- Projev snahy o kompenzaci fakticky nerovného postavení
- Konkrétní projevy
 - **navrácení lhůty** (§ 61 TŘ) – srov. však náleží Pl. ÚS 32/2016
 - podávání opravných prostředků jinými **osobami v jeho prospěch**
 - **osoby se samostatnými obhajovacími právy**
 - poslední místo v **pořadí závěrečných řečí**
 - **právo posledního slova** (§ 217 TŘ)
 - zásada **zákazu *reformationis in peius***
 - tzv. ***beneficium cohaesionis***
 - **vyjádření obžalovaného** po provedení každého důkazu (§ 214 TŘ)

Právo obviněného na obhajobu formální

- Obhajoba vs. právní pomoc advokáta
 - § 35 odst. 1 TŘ ca. § 158 odst. 5 TŘ
- Monopol advokátů na obhajobu
 - možná substituce jiným advokátem
 - pro jednotlivé úkony i koncipientem (vyjma řízení, v nichž je v prvním stupni příslušný krajský soud + řízení před vrchními soudy a Nejvyšším soudem)
 - netřeba zvláštního oprávnění nad rámec podmínek pro zápis do seznamu advokátů

Právo na obhajobu formální II.

- Obhájce je zástupce obviněného
 - činí úkony **jeho jménem** a na **jeho účet**
 - **vázán pokyny** obviněného, **oprávněn pokyny žádat**
 - výjimečně může jednat i proti jeho vůli (§ 41 odst. 4 TŘ)
 - základní práva a povinnosti - § 41 TŘ
 - vázán nejen TŘ, ale i zákonem č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů, a stavovskými předpisy ČAK

Právo na obhajobu formální III.

- Obhájce **nesmí**
 - **vědomě** uvádět **nepravdivé** informace (čl. 4 odst. 3 EK ČAK)
 - vědomě předkládat **nepravdivé důkazy** (čl. 17 odst. 2 EK ČAK)
 - nesmí ale ani **prověřovat pravdivost** informací, které mu sdělil obviněný (čl. 6 odst. 3 EK ČAK)
- Vznik zastoupení obhájcem
 - **smluvně** - kdykoliv
 - **ustanovením ex offico** – případy nutné obhajoby – jen advokáti zapsaní v seznamu, že s přidělováním souhlasí
 - **ustanovením dle § 33 odst. 4 TŘ**
 - nutná obhajoba **vyloučena u právnických osob**

Nutná obhajoba dle § 36 TZ

- Již v přípravném řízení
 - je-li **omezen na svobodě**;
 - je-li **omezen na svéprávnosti**;
 - je-li stíhán jako **uprchlý**;
 - je-li pochybnost o **způsobilosti se hájit**;
 - je-li horní hranice TČ **> 5 let** – lze se vzdát
- V hlavním líčení po **zkráceném přípravném řízení**;
 - lze se vzdát
- při rozhodování o uložení či změně ochranného léčení či zabezpečovací detence (vyjma protialkoholního)

Nutná obhajoba dle § 36a TZ

- Ve vykonávacím řízení ve veřejném zasedání**
 - je-li omezen na svéprávnosti;**
 - je-li ve vazbě;**
 - je-li pochybnost o způsobilosti se hájit;**
- V řízení o dovolání, stížnosti pro porušení zákona a o obnově řízení**
 - je-li omezen na svobodě či na svéprávnosti**
 - je-li horní hranice TČ > 5 let – lze se vzdát;**
 - je-li pochybnost o způsobilosti se hájit;**
 - jde-li o zemřelého obviněného**

Nutná obhajoba dle ZSM a ZMJS

- Mladistvý (§ 42 ZSM odst. 2)
 - od prvního úkonu dle TŘ **vždy**;
 - ve vykonávacím řízení rozhoduje-li soud ve veřejném zasedání;
 - v řízení o mimořádných opravných prostředcích, rozhoduje-li soud ve **veřejném zasedání**;
- Dle ZMJS
 - řízení o **vydání, předání či předání mezinárodnímu soudnímu orgánu**, jejich rozšíření či vzdání se speciality
 - některá řízení o **uznání a výkonu cizích rozhodnutí**
 - TOS či ochranné opatření spojené se zbavením osobní svobody
 - je-li omezen na osobní svobodě
 - je-li omezen na svéprávnosti
 - jde-li o mladistvého
 - je-li pochybnost o způsobilosti se hájit

Další osoby s obhajovacími právy

- Opatrovník obviněného omezeného na svéprávnosti (§ 34 odst. 1 TŘ)
 - jedná **jménem obviněného**, obecné oprávnění zastupovat (volí obhájce, podává návrhy a žádosti atd.)
- Osoba se samostatnými obhajovacími právy
 - podává opravné prostředky **vlastním jménem** ve prospěch obviněného
 - zpravidla vymezeny jako osoby blízké (§ 247 odst. 2)
- U mladistvého
 - zákonný zástupce nebo opatrovník
 - orgán sociálně-právní ochrany dětí

„Nouzový“ opatrovník v trestním řízení

- Nemůže-li jednat „občanskoprávní“ opatrovník (§ 34 odst. 2 TŘ)
 - hrozí-li nebezpečí z prodlení
- V řízení proti právnické osobě (§ 34 odst. 5 TOPOZ)
 - není-li zde ten, kdo by za PO měl jednat, je-li střet zájmů, nedaří-li se doručovat
- V řízení proti mladistvému (§ 43 odst. 2 ZSM)
 - obdobné, jako v TŘ

To je vše, děkuji Vám za pozornost

JUDr. Jan Provazník, Ph.D.
odborný asistent
Katedra trestního práva
Právnická fakulta Masarykovy univerzity
Veveří 158/70
611 80 Brno
jan.provaznik@law.muni.cz